

<https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.332671.3214>

Globalization is so important in higher education that firstly it ensures survival and existence and secondly it ensures competitive advantage. The aim of this study was to identify and rank the factors and components of globalization of Iran University of Medical Sciences. The research method is applied in terms of purpose and qualitative and exploratory in terms of nature. The statistical population of the present study was at two levels of available scientific resources and academic experts. In the first level, the sampling method is described in the systematic review of resources, and in the second level, the sampling research is done in a purposeful and non-probabilistic judgmental manner. Also, the volume of sampling at this stage is limited to 30 experts in this field with a theoretical saturation approach. In the present study, two methods have been used to collect data and also three sets of tools have been used to do this in accordance with each method. In the first stage, in order to identify the indicators and components of the globalization of the university system, the method of systematic review of resources and interviews with experts have been used. The research results led to the exploration of 53 components in the form of 6 main factors: educational system structure, resources and manpower, educational content, knowledge structure, external environment and educational technology.

شناسایی و رتبه بندی عوامل و مولفه های جهانی شدن در دانشگاه علوم پزشکی ایران

سیامک سندگل،

مجتبی معظمی^۲

نرگس حسن مرادی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۰۵

چکیده

جهانی شدن در آموزش عالی از چنان اهمیتی برخوردار است که در درجه اول بقاء و موجودیت و دوم کسب مزیت رقابتی را تضمین می کند. هدف از پژوهش حاضر شناسایی و رتبه بندی عوامل و مولفه های جهانی شدن دانشگاه علوم پزشکی ایران بود. روش پژوهش از حیث هدف کاربردی و از حیث ماهیت کیفی و از نوع اکتشافی است. جامعه آماری پژوهش حاضر در دو سطح منابع علمی موجود و خبرگان دانشگاهی بوده است. در سطح نخست شیوه نمونه گیری در بخش مرور سیستماتیک منابع تشریح شده است و در سطح دوم پژوهش نمونه گیری به شیوه قضاوتی هدفمند و غیر احتمالی صورت گرفته است. همچنین حجم نمونه گیری در این مرحله با رویکرد اشباع نظری به ۳۰ نفر از خبرگان این حوزه محدود شده است. در مطالعه حاضر از دو روش برای گردآوری داده ها و نیز سه دسته ابزار برای این کار متناسب با هر روش استفاده شده است. در مرحله نخست به منظور شناخت شاخص ها و مولفه های جهانی شدن نظام دانشگاهی از روش مرور سیستماتیک منابع و نیز مصاحبه با خبرگان استفاده شده است. نتایج پژوهش منجر به اکتشاف ۵۳ مولفه در قالب ۶ عامل اصلی ساختار نظام آموزشی، منابع و نیروی انسانی، محتوای آموزشی، ساختار دانشی، محیط بیرونی و تکنولوژی آموزشی بود.

واژگان کلیدی: مولفه ها، جهانی شدن، دانشگاه، رتبه بندی

دانشجوی دکترا، گروه مدیریت آموزشی، واحد بین الملل کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، جزیره کیش، ایران^۱

استادیار، گروه مدیریت آموزش عالی، دانشکده مدیریت، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده

مسئول)^۲

دانشیار، گروه مدیریت آموزش عالی، دانشکده مدیریت، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران^۳

جهانی شدن مفهومی با بسامد بسیار بالا در حیطه علوم انسانی و اجتماعی، اقتصاد و سیاست و نیز مدیریت است. فرایند جهانی شدن اقصی نقاط جهان را درنور دیده است و هم‌ه‌ی جوانب زندگی در دنیای امروزی کم و بیش از فرایندهای جهانی شدن تاثیر می‌پذیرند. گرچه شدت و حدت این فرایند ها یکسان نیست اما تمام مناطق، نهادها و فرهنگ‌ها را تا حدودی تحت تاثیر قرار داده است. آنچه که مشخص است این است که؛ شکسته شدن مرزها، پیدایش فضای نوین جهانی، تکنولوژی‌های نوین و پیشرفته و انقلاب اطلاعات و ارتباطات، رشدبازارهای مالی، رشد فعالیت شرکت‌های چندملیتی موجب می‌شود تا فرایند جهانی شدن برای برخی کشورها فرصت و برای برخی دیگر تهدید یا چالش محسوب شود. لذا کشورها باید با تعامل و بازاندیشی و برنامه‌ریزی عملی در ساختار و نظام‌های اجتماعی و تدبیر مناسب به تعمیق و توسعه‌ی هویت ملی و همگرایی جهانی بپردازند و مانع تهاجم فرهنگ‌های مهاجم و بیگانه شوند و به صورت آگاهانه و هوشمندانه از حالت غیرفعال و منفعل در آیند تا بتوانند در جهت توسعه و تحقق و پویایی نظام تعلیم و تربیت شهروندی خوب و خردمند همت گمارند (بریز نیتز و اتر کویتز، ۲۰۱۷). مسأله کیفیت یکی از مسائل اساسی آموزش عالی است (یمنی، ۱۳۹۱). اصولاً در مباحث دانشگاه و آموزش عالی اولین پرسش این است که کدام دانشگاه و کدام آموزش عالی؟ پاسخ به این پرسش حداقل دارای دو بعد اصلی شامل رسالت‌های نظام دانشگاهی و آموزش عالی و ویژگی‌های این رسالت‌ها است. بعد دوم پاسخ به پرسش کدام دانشگاه و کدام آموزش عالی، به زبان حرفه‌ای می‌تواند کیفیت نامیده شود. تعاریف مختلفی برای کیفیت در آموزش عالی ارائه و از منظرهای متفاوتی به آن توجه شده است. برای نمونه آستین (۲۰۱۲) معتقد است مفهوم کیفیت ترجیحاً یک موضوع ارزشی بوده، دارای ماهیت چندبعدی است و برداشت‌های مختلفی از آن وجود دارد. به نظر وی، ایده و مفهوم کیفیت مبتنی بر داوری‌هایی است که در مورد ارزشمندی و تناسب ویژگی‌ها و صفات خاص انجام می‌شود. وی سه منظر از کیفیت در آموزش عالی شامل منظر شایستگی، منظر اجتماعی و منظر فردی تبیین کرده است.

در منظر شایستگی، کیفیت دانشگاه بر اساس انطباق با هنجارها و استانداردها و شاخص‌های پژوهشی، تخصصی، ملی و جهانی در آموزش عالی ارزشیابی می‌شود. در این فرآیند، استانداردها و شاخص‌های آکادمیک به عنوان گروه مرجع به کار برده می‌شوند. در منظر اجتماعی، کیفیت بر اساس میزانی که دانشگاه در قبال جامعه متعهد شده و اقدام به تامین نیازهای مهم جامعه و افرادی کند، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در منظر فردی، کیفیت دانشگاه بر اساس میزان مشارکت و فراهم آوردن تجارب عالی یادگیری و کمک‌های دانشگاه در رشد شخصی دانشجویان و اعضای هیات علمی ارزیابی می‌شود. در این منظر، میزان یادگیری فرد، مرجعی برای قضاوت درباره کیفیت است. می‌توان با توجه به تمامی منظرهای کیفیت، توسعه متوازن و پایدار آموزش عالی و دانشگاه را تضمین کرد.

تحولات جهانی از جمله گسترش روز افزون دامنه ارتباطات به یاری پیشرفتهای علمی و فناوریانه سبب به هم پیوستگی و درهم تنیدگی مسائل جهانی شده است، حاکم شدن این پارادایم جدید در همه حوزه‌های بشری اقتضای ات‌ی رابه دنبال داشته است، که آموزش عالی نیز از این قضیه مستثنی نیست. آموزش عالی به عنوان نهادی اجتماعی در خلاء عمل نمی‌کند، بلکه جزیی از این کل به شمار می‌رود، که با سایر نهادهای اجتماعی در ارتباط است (لیدسروف و همکاران، ۲۰۱۵).

جهانی شدن در آموزش عالی در آن از چنان اهمیتی برخوردار است که در درجه اول بقاء و موجودیت و در درجه دوم کسب مزیت رقابتی را تضمین می‌کند. در شرایطی که درخواست کنندگان خدمات آموزشی به دنبال خدمات متناسب با نیازهای خود بوده تنهادهانگاه‌هایی خواهند توانست به اهداف خود دست پیدا کنند که خدمات آموزشی جهانی و با کیفیتی را ارائه کنند. دانشگاه‌ها از پایه‌های سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی یک کشور محسوب می‌شود. علیرغم اهمیت جهانی شدن سازمان-ها و رایج بودن این مفهوم در ادبیات مدیریت سازمانی، خلافتنوریک این مفهوم در موسسات آموزش عالی و دانشگاه‌ها وجود دارد. به عبارت دیگر علیرغم اهمیت نقش حیاتی جهانی شدن در دانشگاه‌ها، پژوهش‌های علمی در این حوزه کمتر صورت گرفته است و الگوی مناسبی که به صورت منسجم و یکپارچه، ارزشهای محوری و معیارهای تعالی را تبیین نماید، عرضه نشده است. به عبارت دقیق تر، به نظر می‌رسد یک الگوی تعالی که بتوان آن را در موسسات آموزش عالی مورد استفاده قرار داد، کمتریافت می‌شود زیرا چنین موسساتی دارای ماهیت فعالیت، فرهنگ، نوع مدیریت، استراتژی‌های مختص به خود هستند، به صورت خلاصه با شناسایی عوامل و مولفه‌های جهانی شدن دانشگاه علوم پزشکی ایران می‌توان به اهداف ذیل نائل گشت؛

۱. با شناخت عوامل و مولفه های جهانی شدن دانشگاه علوم پزشکی ایران می‌توان زمینه‌ای را فراهم آورد که مدیران دانشگاه‌ها با اتخاذ راهبردها و فرایندهای علمی، جهانی شدن را در دانشگاه خود به شکل منظم و منسجمی پیاده کنند.
  ۲. طراحی و تبیین مدل جهانی شدن دانشگاه علوم پزشکی ایران را برپایه آینده‌پژوهی می‌توان مانع آزمون و خطاهایی که بعضاً هزینه‌های زیادی را می‌تواند برای این موسسات داشته باشد شد.
  ۳. با شناخت عوامل و مولفه های جهانی شدن دانشگاه علوم پزشکی ایران می‌توان در راستای غنی سازی ادبیات نظری پژوهشی گام‌های ابتدایی را برای شروع پژوهش‌های بعدی برداشت.
  ۴. با شناخت عوامل و مولفه های جهانی شدن دانشگاه علوم پزشکی ایران می‌توان نقشه راهی برای دانشگاه علوم پزشکی ایران تدوین کرد که برای حضور در عرصه بین المللی مثمرتر باشد.
- با این تفصیلات در این پژوهش تلاش خواهد شد تا با نگاهی عمیق به فرآیندهای جهانی شدن دانشگاه علوم پزشکی ایران عوامل و مولفه های مرتبط را شناسایی نماییم.

مبانی نظری

واژه globalization یا جهانی شدن جزو رایج‌ترین واژه، از دهه ۱۹۹۰ میلادی تا به امروز است که به یکی از پرستفاده‌ترین و رایج‌ترین مفاهیم علوم انسانی بدل شده است. اسم مصدر از جعلی Toglobalize است که خود از صفت global ساخته شده است. واژه global قدمتی بیش از چهار صد سال دارد اما اصطلاحاتی نظیر globalization، globalize، globalizing از حدود دهه ۶۰ رواج یافته‌اند. فرهنگ و بستر برای نخستین بار در سال ۱۹۶۱ تعاریفی را برای اصطلاحات globalization و globalism ارائه کرد (ادیم، ۱۳۹۷). در فرانسه به عنوان معادله کلمه globalization از کلمه Mondialisation استفاده کرده‌اند. و آلمانی‌ها به آن globalisierung، می‌گویند. در اسپانیا و امریکای لاتین هم از خود واژه Globalisacion استفاده می‌کنند. (شهرام نیا، ۱۳۸۶).

در ایران نیز نویسندگان و مترجمان واژه‌های مختلفی را به عنوان معادلی برای واژه ی globalization به کار برده‌اند. واژه‌هایی مانند «جهانی سازی»، «جهان گستری»، «جهان گیری»، «یکپارچگی جهان»، جهانی شدن و... از واژه‌های رایج در ایران می‌باشند اما در واقع تنها اصطلاح جهانی شدن توانسته در سطحی گسترده به کار برده شود و در بین نویسندگان و مترجمان مقبولیت بیشتری را به دست آورد.

جهانی شدن یک مفهوم بسیار مناقشه آمیز است و اگرچه پیرامون آن بحث‌های زیادی صورت گرفته است با این وصف ارائه تعریفی جامع و فراگیر از آن که مورد وثوق همگان باشد، مشاهده نمی‌شود. برخی از نویسندگان جهانی شدن را مرحله‌ای از سرمایه داری و یا مدرنیته خوانده‌اند و برخی آن را یک راه جدید تفکر معرفی کرده‌اند. در عین حال گاه با تعاریفی نسبتاً دقیق مواجه می‌شویم که حتی آنها نیز نمی‌توانند ابهامات پیرامون این واژه را کاملاً بزدایند و علیرغم برخی همپوشانی‌ها، بسیار متفاوتند (شولت، ۲۰۰۰). در میان انبوهی از تعاریف که از این پدیده شده است در ادامه به برخی از آنها اشاره خواهد شد.

مک گرو آبیان می‌کند که جهانی شدن عبارت است از برقراری روابط متنوع و متقابل بین دولت‌ها و جوامع که به ایجاد نظام جهانی کنونی می‌انجامد و نیز فرایندی است که از طریق آن حوادث، تصمیمها و فعالیت‌ها در یک بخش از جهان می‌تواند پیامدهای مهمی برای سایر افراد جوامع در بخشهای کاملاً دور کره زمین داشته باشد (بهکیش، ۱۳۸۵). هلدنیز معتقد است که در یک تعریف شهودی، جهانی شدن روندی است که از جریان یافتن رو به افزایش کالاها، پول، مردم، اطلاعات و فرهنگ به وری مرزها تغذیه شده و به آن منتهی می‌گردد (گیل، ۱۳۸۷). به نظر مالوم واترز جهانی شدن فرایندی اجتماعی است که در آن قید و بندهای جغرافیایی که بر روابط اجتماعی و فرهنگ سایه افکنده است از بین می‌رود و مردم به شکل فزاینده‌ای از کاهش این قید و بندها آگاه می‌گردند (واترز، ۱۳۷۹). ستروم کیست با به هم آمیختن دو مفهوم جهانی شدن و

Scholte

Å.Mcgreus

²Malcomwaters

بین المللی شدن آن را چالشی برای ورود دانشگاهها به عرصه رقابتهای جهانی تلقی میکند و بر این باور پای می فشارد که در سطوح دانشگاهی، جهانی شدن از سوی اندیشه پردازان دانشگاهی به «بین المللی شدن» تعبیر میشود که نه تنها بر برنامه های دانشگاهی، اعضای علمی و دانشجویان تأثیر میگذارد، بلکه حتی موجب تغییرات ساختاری نیز میشود (۲۰۰۷ استرم کیست).

رابرتسون جهانی شدن را مفهومی می‌داند که محصول فشرده شدن جهان و تشدید آگاهی جهانی است و فرایندی است که وابستگی متقابل افزایش آگاهی مردم از کیفیت جهان به عنوان یک کلیت یکپارچه در قرن بیست و یکم را به همراه داشته است. پراتون جهانی شدن را پدیده‌ای چند وجهی تعریف کرده است به گونه‌ای که به بافت‌های گوناگون کنش اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، نظامی، فناوری و محیط زیست راه پیدا کرده است (کیانی ۱۳۸۸).

با نگاهی به تعاریفی که مطرح شد این نکته مشخص می‌شود که هر کدام از این تعاریف ها، به یک جنبه جهانی شدن توجه نشان می‌دهند و همین نگاه خاصی و سلیقه‌ای باعث شده که در مورد فرایند جهانی شدن هیچگونه توافقی میان اندیشمندان وجود نداشته باشد.

تعریفی که در پژوهش حاضر مبنا قرار خواهد گرفت توسط شهرام نیا (۱۳۸۶) و گل محمدی (۱۳۸۳) ارائه شده است که عبارت است از فرایند فشردگی فزاینده‌ی زمان و فضا که به واسطه‌ی آن مردم دنیا کم و بیش به صورتی نسبتاً آگاهانه، در جامعه‌ی واحد جهانی ادغام می‌شوند. به بیانی دیگر جهانی شدن معطوف به فرایندی است که در جریان آن فرد و جامعه در گستره‌ی جهانی با یکدیگر پیوند می‌خورند (گل محمدی؛ ۱۳۸۳) و در نتیجه آن، بسیاری از محدودیت‌های جغرافیایی و سیاسی به ترتیبات اجتماعی و فرهنگی از بین می‌روند یا کاهش می‌یابند (شهرام نیا، ۱۳۸۶).

در کنار واژه جهانی شدن همچنین نظریه پردازان واژه‌های دیگری را نیز به کار می‌برند که بعضاً نشان دهنده تفاوت‌های رویکردی در نگاه به مقوله جهانی شدن است. واژه جهانی کردن^۴ اگرچه به فرایندهای وابستگی و همگونی جهانی معطوف است، دلالت بر این دارد که قصد و برنامه و آگاهی معینی در پشت این فرایند نهفته است. که در قالب دولت - ملت یا شرکت‌های چند ملیتی در راستای علایق و منافع خود به کار همگون سازی جهان می‌پردازد و به همین دلیل باید از جهانی کردن سخن گفت نه جهانی شدن. ولی واژه جهانی شدن متضمن این معناست که بسیاری از نیروهای جهانی ساز و همگون آفرین غیر مشخص و فراتر از کنترل و قصد فرد یا گروهی از افرادند (واترز؛ ۱۹۹۹).

در مورد ارتباط واژه جهانی شدن با یونیورسالیسم، گلوبالیسم باید گفت که یونیورسالیسم به ارزش‌هایی معطوف است که انسان رادر هر مکان و زمانی فارغ از تعلقات فرهنگی، چونان سوژه یا فاعل انی خودمختار در نظر میگیرند. گلوبالیسم همکه مادی تر و بسیار متأخرتر از یونیورسالیسم است ارزش‌هایی رادر بر میگیرد و افراد پدیدآور ادیابیندبه آن ارزش‌ها که به همه مردم جهان علاقه مندند - کل زمین را محیط مادی و افراد روی آن را شهروندان، مصرف کنندگان و تولید کنندگان جهان می‌دانند و خواهان اقدام جمعی برای حل مشکلات جهانی هستند. گلوبالیسم یکی از نیروهایی است که به گسترش فرایند جهانی شدن کمک می‌کند و نسبت و رابطه گلوبالیسم با جهانی شدن مانند نسبت و رابطه یونیورسالیسم با ایجاد سازمان ملل است (گل محمدی، ۱۳۸۳).

تاریخچه جهانی شدن: در بین نظریه پردازان مختلف عرصه جهانی شدن در این باره که جهانی شدن از چه زمان آغاز شده و پیشینه آن رادر چه زمانی باید جستجو کرد، اینکه آیا جهانی شدن پدیده‌ای تازه و مختص به دوران مدرن است یا اینکه سابقه آن به دوران پیش از مدرن بر می‌گردد، هیچ توافقی وجود ندارد. همچنین در مورد دوره‌ای که این فرایند پشت سر نهاده است هر دسته از نظریه پردازان از دیدگاه خاص خود به دوره بندی می‌پردازند.

در این میان برخی از نظریه پردازان علاقه مند به بررسی ریشه های تاریخی ساختارها و شبکه های نظام جهانی کنونی که باید مبدأ فرایند جهانی شدن را در تمدن های باستان جستجو کرد. از دیدگاه آنان با شکل گیری چنین تمدن هایی در واقع فرایند جهانی شدن هم آغاز شده چرا که آن تمدن ها به اقتضای ساختار درونی خود تمدنهای گسترش طلب بودند. چنین تمدن هایی همواره از لحاظ سیاسی، نظامی و فرهنگی گرايشی به گسترش و جهانگیر شدن داشتند و با نفوذ پذیر کردن واحدهای اجتماعی کوچک و بسته، ادغام آنها را در واحدهای اجتماعی بزرگتر و فراگیر ممکن می ساختند (گل محمدی، ۱۳۸۳).

از دیدگاه نئومارکسیست هایی مانند آندره گوندر فرانک^۶ و ایما نوئل والر شتاین^۷ فرایند جهانی شدن هنگامی آغاز شد که نطفه نظام جهانی بسته شد. و این تاریخ به ۲۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح بر می گردد. در واقع آنان از پنج هزار سال تاریخ جهانی و به تبع آن پنج هزار سال تاریخ فرایند جهانی شدن سخن می گویند. دسته دیگری از نظریه پردازان که دیدگاه های نسبتاً همسان دارند - تاریخ جهانی شدن را همان تاریخ تمدن جهانی می دانند که حدود ۱۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح و از مصر باستان و تمدن سومر آغاز می شود. نویسندگانی مانند اریک ولف^۸ و یلکینسن^۹ به این دسته تعلق دارند.

دسته ای دیگر از نظریه پردازان، شکل گیری و نقطه آغاز جهانی شدن را بسیار کوتاه تر از نظریه پردازان نامبرده می دانند. شماری از این نظریه پردازان اعتقاد دارند که با شکل گیری تجدد، فرایند جهانی شدن نیز آغاز شد، مثلاً گیدنز فرایند جهانی شدن را چیزی جز گسترش تجدد نمی داند. مارکس^{۱۰} و انگلس^{۱۱} هم درک تاریخ جهانی شدن و آغاز این فرایند را مستلزم درک و شناخت تاریخ سرمایه داری می دانند، چون از دیدگاه آنان نظام سرمایه داری همواره دست اندرکار یکپارچه سازی اقتصادی و فرهنگی جهان بوده است. پس با توجه به این دیدگاه آغاز این فرایند را مستلزم درک و شناخت تاریخ سرمایه داری می دانند، چون از دیدگاه آنان نظام سرمایه داری را باید همزاد سرمایه داری دانست. (گل محمدی، ۱۳۸۳).

در این میان تعدادی از متفکرین و نظریه پردازان جهانی شدن به دوره بندی و شناسایی مراحل مختلف جهانی شدن بر اساس دیدگاه خاص خود دست زده اند که در زیر نمونه ای از مشهورترین این مرحله بندی ها را در مورد آغاز این فرایند می آوریم:

رولند رابرتسون^{۱۲}

رابرتسون معتقد است که جهانی شدن به موازات مدرنیته روی داده است و تاکنون نیز ادامه دارد. رابرتسون یک طبقه بندی پنج مرحله ای را از جهانی شدن ارائه می دهد و بیان می کند که این فرایند تا به حال این پنج مرحله را پشت سر گذاشته است که به قرار زیر می باشند.

مرحله اول: اولین مرحله، مرحله جنینی است که در نیمه دوم قرن پانزدهم میلادی شروع شده و تا اوایل قرن هجدهم به طول انجامیده است. در این مرحله سه حادثه مهم رخ داده است که عبارتند:

- پیدایش نطفه های جامعه ملی؛^{۱۳} بی اعتبار شدن نظام های سنتی و «فراملی»، یادگیری اندیشه های نوین در مورد بشریت.

در این مرحله جغرافیایی مدرن متولد شد و در قالب یک علم موثر در ادبیات سیاسی جهان رشد و نمو پیدا کرد.

^۶Global system

^۷A. G.Fran

^۸wallerstain

^۹E.wolf

^{۱۰}Wikinson

^{۱۱}K.Marx

^{۱۲}F.Engels

^{۱۳}Roland Rabertson

^{۱۴}nation societ

مرحله دوم: این مرحله در دوره آغازین است و مانند مرحله اول در اروپا اتفاق افتاده است. تاریخ شروع آن از نیمه اول قرن هجدهم میلادی که تا دهه ی هفتاد این قرن ادامه پیدا کرد. در این مرحله فردیت انسانها رفته رفته شکل تکامل یافته ای به خود گرفت و مفهوم شهرونددژ این زمان طلوع کرد. این دوره را باید دوره شکل گیری و حرکت های سریع اندیشه متفکران بزرگ و تحقق عملی مفهوم دولت دانست. دولتی که مورد پذیرش نسبی عامه و همگن با خواسته های عمومی بود. از عمده تحولات دیگر این دوره طبقه بندی و گسترش سازمان های رسمی بین المللی، قرار دادهای فرامرزی و ارتباطات بین المللی می باشد.

مرحله سوم: این دوره که از ۱۸۷۰ میلادی و زمان انقلابات پی در پی صنعتی آغاز شد مرحله خیزش نامیده شده است. در این مرحله واژه جامعه ملی به درستی در ادبیات سیاسی کشور ها هم در عرصه های داخلی و هم در عرصه های بین المللی جا افتاد و در کنار توسعه چشمگیر جامعه ملی برای اولین بار مفاهیم جدید «جهانی» و جهان گیری وارد ادبیات سیاسی دنیا گردید.

مرحله چهارم: این دوره به دلیل پیامدهای جنگ جهانی اول دوره تعارضی برای رهبری جهانی نام گرفته است. این دوره از ۱۹۲۵ میلادی تا ۱۹۶۵ به طول انجامید. این دوره را باید پرتلاطم ترین دوره زندگی بشر نامید زیرا توسعه سریع تکنولوژی و اختراع و تولید سلاح های هسته ای تمام معادلات جهانی را بر هم زد و تمام معیارها و الگوهای بین المللی را در روند جهانی شدن به هم ریخت.

مرحله پنجم: از ۱۹۶۵ میلادی تا آغاز دهه ی نود می باشد که در برگزیده بزرگترین بحران های جهانی است. در این دوره شرایط و اوضاع بین المللی به شکننده ترین دوران خود رسید. این دوره نشان دهنده بحران های متحول کننده جهان معاصر می باشد و تحولات متعدد و غیر قابل تصویری را تا شامل می شود در عین حال که در نوع خود بی سابقه اند، پایه تصمیم گیری های جهانی را از قطعیت انداخته و حالت متزلزلی به آنها داده است و به همین دلیل مرحله عدم قطعیت نام گرفته است. (رابرتسون، ۱۳۸۵).

ابعاد جهانی شدن

بعد فنی و تکنولوژی: یکی از مهمترین ابعاد جهانی شدن، بعد فنی آن است. در این بعد، معمولاً از وقوع انقلاب صنعتی سوم سخن می رود. در پی انقلاب صنعتی اول در قرن هجدهم که موجب تحول در فناوری تحول شد، انقلاب صنعتی دوم در نیمه دوم قرن نوزدهم تحولی در فناوری توزیع و ارتباط ایجاد کرد و این که در پایان قرن بیستم انقلاب صنعتی سوم، تحولات اساسی در حوزه ارتباطات، مصرف و اطلاعات به همراه آورده است. تکنولوژی اطلاعاتی شامل شبکه های اطلاعاتی کامپیوتری، کمیت و کیفیت اطلاعات قابل دست رسی را به شیوه ای انقلابی و بی سابقه دگرگون ساخته است. تحول مشابهی از لحاظ سرعت انجام مرادوات و بازرگانی بین المللی رخ داده و تکنولوژی ماهواره ای موجب ظهور رسانه های الکترونیکی در سطح جهان شده است در نتیجه این تحولات، فاصله مکانی و جغرافیایی معنای خود را از دست می دهد. و حوزه ی عمومی مشترکی در سطح جهان پدیدار می شود که همگان به نحو فزاینده ای به مسائل و موضوعات آن علاقه مند می گردند. این همان چیزی است که برخی از نویسندگان آن را «دهکده جهانی الکترونیکی» نامیده اند (سلیمی، ۱۳۹۷).

بعد اقتصادی: جهانی شدن در عرصه اقتصادی یکی از مهمترین جنبه های جهانی شدن است که از سوی بسیاری از متفکران این حوزه به عنوان قدیمی ترین عرصه پیدایش جهانی شدن مطرح شده است، تعداد زیادی از نظریه های که در مورد جهانی شدن وجود دارند بر جنبه اقتصادی آن تأکید می کند. وجه غالب جهانی شدن را اقتصادی می دانند. هر چند در مورد اینکه جهانی شدن بر دیگر حوزه های زندگی بشر تأثیر گذار است شکی وجود ندارد، اما آشکارترین و برجسته ترین نمودها و مصداق های این فرایند به حوزه اقتصاد اختصاص دارند. به هر حال گسترده ترین عرصه فعالیت اجتماعی عرصه اقتصاد است که امروزه سرتاسر کره زمین را در بر گرفته و تقید و محدودیت محلی و ملی و منطقه ای چندانی ندارد (گل محمدی، ۱۳۸۳). همچنین باید خاطر نشان کرد که بیشترین مثال هایی که در مورد گسترش جهانی شدن وجود دارد در مورد جنبه اقتصادی است و شاید بتوان گفت که این عرصه از جهانی شدن نسبت به دیگر حوزه ها بیشتر گسترش یافته است.

بعد سیاسی جهانی شدن: شاید سخن گفتن از جهانی شدن سیاست پدیده تازه ای نباشد. زیرا، از زمانی که روابط میان کشورها و دولتها و دولت - شهرها برقرار شد، سیاست، قدرت و اداره حکومت همواره فراتر از مرزهای ملی، قومی و فرهنگی در شرایط مختلف جنگ و صلح نقش آفرین بوده است. نظریه های مختلف جهانگرایی، منطقه گرایی و... همه نشان دهنده نوعی نگرش به فراسوی مرزهای ملی و سیاست جهانی است. اما در سال های اخیر با تغییر و تحولاتی که در عرصه جهانی به وجود آمده در قلب بحث های موجود در مورد جهانی شدن سوالی در مورد نقش سیاستها و احتمال شکل گیری آن در دوره حاضر و آینده وجود دارد (حسین زاده، ۱۳۹۰). امروزه با گسترش اختیارات نهادهای سیاسی جهانی، تحولات چشم گیری در حوزه حاکمیت دولت های ملی و ماهیت نظام بین المللی رخ داده، سازمان های بین المللی مانند سازمان ملل متحد، بانک جهانی، صندوق بین المللی پول و سازمان تجارت جهانی از مهمترین بازیگران سیاسی در سطح بین المللی شده اند که قدرت تصمیم گیری در سطح جهانی را دارند. (مک گرو، ۲۰۰۴).

بعد فرهنگی: از دیگر ابعاد جهانی شدن بعد فرهنگی می باشد. فرهنگ از مهمترین حوزه هایی است که در طی فرایند جهانی شدن دستخوش تغییر و تحول شده است. اگرچه بحث های مربوط به جهانی شدن فرهنگی تنها کمی بیش از یک دهه است که نظر و توجه دانشمندان و پژوهشگران علوم اجتماعی را به خود مشغول کرده است، اما بحث ها و مجادلاتی که در خصوص این عرصه صورت گرفته است از تنوع و گوناگونی قابل ملاحظه ای برخوردار است. با وجود جدیدتر بودن مباحث در این حوزه نسبت به دیگر حوزه های دیگر جهانی شدن اما جزو مناقشه آمیز ترین ابعاد جهانی شدن می باشد.

بعدي فرهنگی جهانی شدن رامي توان شامل فرایندهای دانست که بر اثر آنها محدودیت ها و موانع زمانی و مکانی در مسیر رشد و گسترشی خاص در سطح جهان از بین می روند یا تاثیر گذاری آنها کم رنگ تر می شود.

مفهوم کلیدی و جوهری که در رابطه با جهانی شدن فرهنگ وجود دارد همانا «فرهنگ جهانی»^۷ است، تمرکز این بعداز جهانی شدن بر تاثیراتی است که فرهنگ جهانی بر هویت ها و فرهنگ های ملی و محلی بر جای می گذارد و احیاناً موجب شکل گیری و گسترش فرهنگ خاصی در عرصه جهانی می شود که هرگونه محدودیت زندگی اجتماعی را تعدیل می کند یا از میان بر می دارد و فرهنگی جهانی را شکل می دهد. (شهرام نیا، ۱۳۸۸). هر چند دیدگاه ها و بررسی های پر شمار گوناگونی درباره شیوه شکل گیری فرهنگ جهانی وجود دارد ولی به طور کلی می توان سه جنبه کلی را در این خصوص شناسایی و بیان کرد. که عبارتند از گسترشی تجدد غربی، گسترش و جهان گیر شدن فرهنگ مصرفی سرمایه داری و جهانی شدن فرهنگ آمریکایی (گل محمدی، ۱۳۸۳).

نظام آموزش عالی: دانشگاه ها نهادهایی اند که در همه جوامع، کارکردهای مهمی انجام می دهند که آمیزه خاصی از نقش های فرهنگی و ایدئولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی، آموزشی و علمی و اگذار شده به آنهاست. دانشگاه ها نهادهای چندمنظوره و چند محصولی اند که در ایجاد و انتقال ایدئولوژی، گزینش نخبگان و نخبه سازی، توسعه اجتماعی و ارتقای آموزشی، تولید و کاربرد دانش و آموزش نیروی کار ماهر نقش اساسی دارند. به طور کلی، دانشگاه ها در تمام فعالیت های اجتماعی و اقتصادی جوامع معاصر نقش دارند (اندرز، ۲۰۱۵).

در بیشتر نقاط جهان تا دهه ۱۹۶۰، اندازه و وسعت آموزش عالی محدود بود؛ اما بعد از آن و به خصوص پس از جنگ جهانی، با افزایش فزاینده تقاضای نسل و «انفجار جمعیت»، شاهد دموکراتیزه شدن آموزش عالی و چرخش از آموزش عالی نخبه گرا به توده ای بودیم؛ به خصوص در دهه ۱۹۹۰ که دانشگاه های توده ای و جهانی در بیشتر نقاط جهان پدید آمدند (اسکات، ۲۰۰۹).

جمعیت دانشجویی در آموزش عالی در برخی از کشورهای مختلف جهان، از جمله ایران تا دهه ۱۹۸۰ میلادی شامل افرادی می شد که فرزندان خانواده های بیشتر برخوردار از مزایای اجتماعی - اقتصادی بودند؛ اما در سه دهه گذشته، پذیرفته شدگان آموزش عالی، در اغلب کشورهای جهان، طیف وسیعی از دانشجویان متعلق به خانواده هایی از قشر های مختلف جامعه بوده اند. این پدیده به توده ای شدن نظام آموزش عالی ارجاع دارد. علاوه بر آن، نرخ ثبت نام در آموزش عالی بسیار پایین بود؛ برای مثال، در آموزش عالی ایران تا قبل از دهه ۱۳۶۰، نرخ ناخالص ثبت نام (نسبت تعداد دانشجویان به افراد

گروه سنی ۱۸-۲۴ ساله) فقط ۵ درصد بود. این نسبت نه تنها در آموزش عالی ایران، بلکه در آموزش عالی اغلب کشورهای جهان نیز دگرگون شده است. در آغاز دهه ۱۳۹۰ در آموزش عالی ایران نرخ ناخالص ثبتنام در آموزش عالی به بیش از ۳۵ درصد افزایش یافته است و ترکیب اجتماعی جمعیت دانشجویی نیز متحول شده است؛ به طوری که در حال حاضر، آموزش عالی طیف وسیعی از دانشجویان متعلق به خانواده‌های مربوط به اقشار مختلف اجتماعی را پوشش می‌دهد.

جهانی شدن و آموزش عالی: بویایی‌ها و تحولات روزافزون محیطی، ضرورت برنامه‌ریزی برای رویارویی با این تحولات را بیش از پیش برای نهادهای اجتماعی به ویژه نهادهای آموزشی نمایان ساخته است. در این راستا آموزش عالی به عنوان یکی از مهم‌ترین و سازنده‌ترین نهادهای اجتماعی که باید به اعتلای خلاقیت، توانمندی و توسعه همه جانبه اجتماع بیاندیشد، در دهه‌های اخیر با تحولات بسیاری روبرو بوده است. این نهاد برای حفظ بویایی خود نیازمند برنامه‌ریزی راهبردی، بهبود فرایندها و اتخاذ روش‌های مناسب می‌باشد (بوید و همکاران،^{۲۰۰۷}؛ ایندرز،^{۲۰۱۵}).

در چند دهه گذشته تغییرات گسترده‌ای در نظام‌ها و مؤسسات آموزش عالی صورت گرفته است؛ تغییری که از نظر برخی (برای مثال ریدینگز، ۱۹۹۶) دانشگاه را به ویرانه‌ای مبدل کرده و از نظر سایرین، چشم‌اندازهای تازه‌ای در برابر آن قرار داده است (برای مثال دلانتی، ۱۳۸۶). اکونومیست (۲۰۰۵) این تغییرات را ناشی از چهار عامل عمده ذیل عنوان کرده است.

۱) دموکراتیزه شدن یا توده‌ای شدن (فراگیر شدن): آموزش عالی که جایگاه سنتی دانشگاه‌ها را به منزله مؤسسات آموزش عالی برای نخبگان تهدید کرده است؛

۲) ظهور اقتصاددانانی که روش‌های سنتی یادگیری و دوره‌های ارائه شده در دانشگاه‌ها را تغییر داده‌اند؛

۳) جهانی شدن آموزش عالی که این بخش را به صنعت صادرات تبدیل کرده است؛

۴) رقابت مؤسسات آموزش عالی برای دانشجویان و کسب منابع مالی و گرانت‌های پژوهشی (محمدبهای،^{۲۰۰۸}).

۲-۳. رقابتی شدن اقتصاد و آموزش عالی

تحولات عصر اطلاعات و ارتباطات و جهانی شدن، به علاوه ظهور اقتصاد دانش، موجب شده که آموزش عالی در همان حال که نقش و جایگاه تعیین کننده‌تری از حیث ثروت و سرمایه ملت‌ها و توسعه جوامع، پیدا کرده است، در شرایط رقابتی‌تری نیز قرار گرفته است. فراگیر شدن آموزش عالی و محدودیت هزینه‌های عمومی، حساسیت ذی نفعان را نسبت به کیفیت آموزش عالی و ارزش افزوده آن افزایش داده است (برنان و شاه،^{۲۰۰۲}).

روش پژوهش

از حیث ماهیت تحقیق پژوهش حاضر یک مطالعه کیفی از نوع اکتشافی و از حیث هدف یک تحقیق کاربردی است. جامعه آماری پژوهش حاضر در دو سطح منابع علمی موجود و خبرگان دانشگاهی و به طور مشخص خبرگان در حوزه دانشگاه، اساتید و مدیران دانشگاه علوم پزشکی ایران بوده است. در سطح نخست شیوه نمونه‌گیری در بخش مرور سیستماتیک منابع تشریح شد. در سطح دوم پژوهش نمونه‌گیری به شیوه قضاوتی هدفمند و غیر احتمالی صورت گرفته است و هدف دستیابی به اطلاعات با عمق بالا بوده است لذا نمونه خبرگان به شیوه قضاوتی هدفمند انتخاب شدند. همچنین حجم نمونه‌گیری در این مرحله به ۳۰ نفر از خبرگان این حوزه محدود شده است. عموماً بین ۱۰ تا ۵۰ نفر برای پانل خبرگان دلفی کفایت می‌کند که در تحقیق حاضر ۳۰ نفر انتخاب شدند. به منظور شناسایی شاخص‌های جهانی شدن نظام دانشگاهی از تکنیک مرور

^۱Boyd et al.

^۲Enders

Democratization

Massification

Mohamedbhai

Brennan&Shah

سیستماتیک استفاده شد. در پژوهش حاضر به منظور انجام مرور سیستماتیک مطالعات انجام شده پیشین از مدل هفت مرحله‌ای باروس و ساندوسکی (۲۰۰۷) استفاده شده است.

جهت انتخاب مقالات مناسب، از میان مستندات پراستناد در حوزه جهانی شدن نظام دانشگاهی بر اساس ارتباط بیشتر با موضوع و همچنین مراجعات بیشتر، ۹۶ مقاله به عنوان مقالات انتخاب شده مورد بررسی دقیق‌تر قرار گرفتند. ۹۶ مقاله مذکور از طریق چک لیست COREQ32-item مورد ارزیابی نهایی قرار گرفتند و ۶۴ مقاله در این فرآیند حذف شد و لذا ۳۳ سند علمی برای انجام مرور سیستماتیک مطالعات انتخاب شد. این چک لیست در روش‌های کیفی برای ارزیابی منابع مورد بررسی به کار گرفته می‌شود و جز ابزار معتبر در این زمینه می‌باشد. این چک لیست استاندارد شامل طیفی از معیارها از جمله طرح مطالعه، چهارچوب نظری، روش انتخاب مشارکت کنندگان، توصیف نمونه، گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل داده‌ها و ... است که کیفیت مطالعات انجام شده را مبتنی بر اهداف پژوهش تعیین می‌کند.

مقالات در سه دسته با کیفیت بالا، متوسط و ضعیف تقسیم‌بندی شدند. مقالات با کیفیت بالا نمره ۲۸ و بیشتر، متوسط ۲۲ الی ۲۷ و مقالات با نمره زیر ۲۲ مخصوص مقالات با کیفیت پایین می‌باشد. کیفیت پایین در این بخش به کیفیت مقالات بررسی شده ارجاع ندارد بلکه مقصود این است که با در نظر گرفتن موضوع مورد بررسی پژوهش حاضر این مقالات تا چه حد در ارتباط وثیق با تحقیق حاضر قرار دارند و یا عوامل موثر را مورد بررسی قرار داده‌اند. از ۳۳ مقاله بررسی شده ۳ مقاله سطح متوسط و ۱۸ مقاله نیز سطح بالا تشخیص داده شد. همچنین ۱۲ مقاله نیز که ارتباط محدودی به ویژه به موضوع و حیطه پژوهش داشتند و نمره آنها زیر ۲۲ بود، حذف شدند. بر اساس ۲۱ مقاله نهایی انتخاب شده فرآیند استخراج اطلاعات از نتایج و تحلیل‌های این مقالات انجام شد. بر این اساس از روش‌کنگداری باز که یکی از شناخته شده‌ترین و بهترین روش‌های تحلیل داده‌های کیفی است استفاده شد.

در پژوهش حاضر بر اساس مرور سیستماتیک منابع، مدل مفهومی ابعاد مولفه‌های جهانی شدن دانشگاه‌ها با پرسشنامه نیمه ساختار یافته، طراحی شد و به روش دلفی در دور اول و در بین خبرگان فنی با سابقه در سطوح مدیریتی و نیز استادان دانشگاه مرتبط با حوزه علمی مربوط توزیع شد و از اعضای خبرگان خواسته شد تا تناسب، شفافیت و جامعیت هر یک از ابعاد مولفه‌های جهانی شدن دانشگاه‌ها را مشخص نمایند. با استفاده از اطلاعات جمع‌آوری شده، تجزیه و تحلیل انجام شد، اصلاحات و تغییرات تهیه و نتیجه آن، آغاز شکل‌گیری همگرایی نظرات بین خبرگان شد. در دور دوم، سئوالات اصلاح شده با ابعاد مولفه‌ها و شاخص‌های جهانی شدن دانشگاه‌ها با پرسشنامه نیمه ساختار یافته، در بین خبرگان توزیع و از آنها خواسته شد تا تناسب، شفافیت و جامعیت هر یک از ابعاد مولفه‌های جهانی شدن دانشگاه‌ها را مشخص نمایند. در دور سوم، نظرات جمع‌آوری و پرسشنامه اختصاصی برای هر یک از خبرگان تهیه شده این معنی که با استفاده از نتایج مرحله قبلی علاوه بر اصلاح متغیرها، یک ستون به نتیجه شخصی خبره و یک ستون نتایج کل خبرگان اضافه شد. سپس از شرکت کنندگان درخواست شد تا پاسخ‌ها را مجدداً مرور نموده در صورت نیاز در نظرات و قضاوت‌های خود تجدید نظر کرده و دلایل خود را در موارد عدم اجماع ذکر نمایند.

یافته‌ها

عوامل و مولفه‌های جهانی شدن دانشگاه علوم پزشکی ایران چه هستند؟

در مرحله نخست از مرور سیستماتیک منابع استفاده شد. در راستای انتخاب منابع قابل استناد و مناسب در حوزه جهانی شدن دانشگاه‌ها بر اساس ارتباط با محوریت موضوعی پژوهش در منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی ارائه شده در جدول شماره زیر با کلید واژه‌های فارسی جهانی شدن آموزش عالی و نظام آموزش عالی و با کلید واژه‌های انگلیسی Globalization of higher education, higher education system استفاده شد.

فهرست پایگاه‌های اطلاعاتی جستجو شده در مرور سیستماتیک منابع

نوع پایگاه داده	پایگاه اطلاعاتی	سامانه جستجو

https://www.sid.ir	پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی	فارسی
https://irandoc.ac.ir/	پژوهشگاه علوم و اطلاعات فناوری ایران	
https://www.noormags.ir/	پایگاه مجلات تخصصی نور	
https://www.magiran.com/	بانک اطلاعات نشریات کشور	
https://sci.isc.gov.ir/	نمایه استنادی علوم ایران	
https://www.sciencedirect.com/	Sciencedirect	انگلیسی
https://www.scopus.com/home.uri	Scopus	
https://journals.sagepub.com/	Sage	
https://www.emerald.com/insight/	Emerald	
https://scholar.google.com/	Google Scholar	

فرآیند مرور سیستماتیک منابع از ۲۱ مقاله نهائی انجام شد. برای تحلیل متون از روش کدگذاری باز استفاده شد و مقولات و شاخص های مولفه های جهانی شدن دانشگاه که در هر مقاله مورد اشاره قرار گرفته بودند استخراج و دسته بندی شدند.

در جدول زیر کلیه مولفه های شناسایی شده به همراه عوامل کلی تر تبیین کننده ارائه شده است.

عوامل و مولفه های مدل جهانی شدن آموزش عالی (بر اساس مرور سیستماتیک منابع)

عوامل	ردیف	مولفه ها
ساختار نظام آموزشی	۱	خصوصی سازی نظام آموزش عالی
	۲	انعطاف پذیری ساختاری
	۳	برندسازی دانشگاهی
	۴	بازاریابی آموزش
	۵	تامین خودکفای منابع مالی
	۶	تجاری سازی آموزش و پژوهش
	۷	افزایش اعتبار بین المللی
	۸	توسعه زیر ساخت های آموزشی
	۹	گسترش تسهیلات و امکانات فیزیکی دانشگاه ها
	۱۰	سرمایه گذاری آکادمیک

مدیریت اثربخش	۱۱	
تصمیم‌گیری مشارکتی	۱۲	
دموکراسی سازمانی	۱۳	
آزاد اندیشی در نظام دانشگاهی	۱۴	
تنوع بخشی به نهاد آموزش	۱۵	
تفکر گروهی	۱۶	
انعطاف پذیری ساختاری	۱۷	
هوشمندی استراتژیک در همگامی با تحولات	۱۸	
وظیفه محوری	۱۹	
برونداد محوری	۲۰	
پاسخ‌گویی	۲۱	
چند زبانه بودن نهاد دانشگاه	۲۲	
جذب نیروی انسانی از ملیت‌های مختلف	۱	منابع و نیروی انسانی
آموزش نیروی کار بین‌المللی	۲	
تبادل اساتید و دانشجویان	۳	
تحصیل و اقامت در خارج	۴	
کارورزی یا یادگیری ضمن خدمت در یک کشور خارجی	۵	
توانمندسازی دانشجویان در راستای یادگیری خودتنظیم	۶	
استاندارد سازی آموزش	۱	محتوای آموزشی
افزایش کیفیت تدریس	۲	
ارزیابی کیفیت تدریس	۳	
تحول سرفصل‌های آموزشی	۴	
برنامه‌های درسی جهانی شده	۵	
آموزش زبان‌های خارجی	۶	
مشارکت فعال و انتقادی در اشتراک دانش	۱	ساختار دانشی
به روز آوری شیوه آموزش	۲	
افزایش رقابت پذیری علمی	۳	

دستیابی برابر و آزاد و به اطلاعات	۴	محیط بیرونی
تمرکز زدایی از آموزش و مهارت ورزی	۵	
گسترش آموزش غیر رسمی	۶	
مشارکت فعال و انتقادی در اشتراک دانش	۷	
میان رشته ای شدن آموزش	۸	
همکاری های بین المللی	۱	
تحرك بين المللی نیروی دانشی	۲	
پیوند نهاد آموزش و نظام بازار	۳	
استقلال از نهادهای حاکمیتی	۴	
ایجاد و همکاری با شرکت های دانش بنیان	۵	
تعامل آزاد بین المللی	۶	
سیاست زدایی از قلمرو دانش	۷	
توجه به فرهنگ محلی در آموزش شایان آنلاین	۸	تکنولوژی آموزشی
مشتری مداری	۹	
مشارکت در اجتماع علمی جهانی	۱۰	
مطالعات فرهنگی و منطقه ای	۱۱	
برگزاری رویدادهای آموزشی و پژوهشی	۱۲	
آموزش مبتنی بر فناوری	۱	
آموزش از راه دور	۲	

بر اساس نتایج جدول ۳ شاخص های مدل جهانی شدن نظام آموزش عالی در قالب ۶ شاخص کلی به شرح زیر؛

- ۱) ساختار نظام آموزشی با ۲۱ مولفه جزئی تر
- ۲) منابع و نیروی انسانی با ۶ مولفه جزئی تر
- ۳) محتوای آموزشی با ۶ مولفه جزئی تر
- ۴) ساختار دانشی با ۸ مولفه جزئی تر
- ۵) محیط بیرونی با ۱۲ مولفه جزئی تر
- ۶) تکنولوژی آموزشی با دو مولفه جزئی تر

بر اساس نتایج حاصل از مرور سیستماتیک منابع ۶ عامل اصلی به همراه ۵۵ مولفه مربوط به این عوامل به عنوان شاخص‌های جهانی شدن نهاد دانشگاه شناسایی شدند. در این مرحله از پژوهش ۵۵ مولفه شناسایی شده به منظور بررسی بیشتر در قالب پرسشنامه تامین روائی برای محاسبه شاخص‌های روائی CVI و CVR در اختیار ۱۰ نفر از خبرگان پژوهش قرار گرفت تا میزان مرتبط بودن و مناسب بودن قرار گرفتن این مولفه‌ها به عنوان عناصر و شاخص‌های مدل جهانی شدن دانشگاه را بررسی کنند. در جدول ۴ توصیفی از خبرگان پژوهش ارائه شده است و نیز نتایج مربوط به نظرات خبرگان پژوهش در جدول شماره ۵ ارائه شده است. بر اساس نتایج پژوهش و حداقل مقدار ۰/۶ برای شاخص CVR و ۰/۷۹ برای شاخص CVI مولفه‌هایی که در هر دو بعد از مقادیر یاد شده کمتر بوده اند حذف و سایر مولفه‌ها برای اولویت بندی وارد مرحله بعدی تجزیه و تحلیل داده‌ها شدند. بر اساس نتایج آزمون روائی از ۵۵ مولفه شناسایی شده ۵۳ مولفه مقادیر CVR بالاتر از ۰/۶ و CVI بالاتر از ۰/۷۹ داشتند. دو مولفه‌ی آموزش زبان‌های خارجی و همکاری‌های بین‌المللی از تحلیل حذف شدند که به نظر می‌رسد حذف این دو مولفه به دلیل مشابهت آنها با مولفه‌های تعامل آزاد بین‌المللی، مشارکت در اجتماع علمی جهانی و چندزبانه بودن نهاد دانشگاه بوده است.

اعتبار و ارزش همه مولفه‌های شناسایی شده در جهانی شدن نهاد دانشگاه به یک اندازه نیست و از همین رو به رتبه بندی این مولفه‌ها با پیمایش از نظرات ۱۵۲ نفر از کارکنان، مدیران و اساتید دانشگاه علوم پزشکی ایران پرداخته شد. برای رتبه بندی شاخص‌های مدل جهانی شدن دانشگاه از آزمون رتبه بندی فریدمن استفاده شد. همان گونه که جدول شماره ۴ نشان می‌دهد میانگین شاخص‌های شناسایی شده با همدیگر تفاوت دارد. با این وصف تنها از روی نتایج گزارش شده در جدول ۵ می‌توان به این موضوع حکم کرد که تفاوت میانگین‌های مشاهده شده بین شاخص‌های شناسایی شده تصادفی نبوده و بر اساس مقدار کای اسکوائر (۸۰/۱۸۴) و سطح معنی داری ۰/۰۰۰ می‌توان گفت که میانگین‌ها با همدیگر متفاوت هستند. در جدول ۸ تفاوت رتبه هر کدام از شاخص‌ها نیز ارائه شده است که می‌توان گفت این تفاوت در رتبه نیز بر مبنای شاخص کای اسکوائر و سطح معنی داری آن تصادفی نیست و میانگین رتبه و رتبه اثرگذاری عوامل با همدیگر واجد تفاوت معنا دار است.

رتبه بندی عوامل جهانی شدن نهاد دانشگاه

رتبه‌عامل	میانگین رتبه	عوامل
۱	4.65	ساختار نظام آموزشی
۵	3.08	تکنولوژی آموزشی
۴	3.25	محتوای آموزشی
۶	2.57	محیط بیرونی
۲	3.78	منابع و نیروی انسانی
۳	3.67	ساختار دانشی

بر اساس نتایج حاصل از جداول ذکر شده می‌توان گفت رتبه بندی شاخص‌های جهانی شدن دانشگاه در دانشگاه علوم پزشکی ایران به شرح زیر است.

۱. ساختار نظام آموزشی ۲. منابع و نیروی انسانی ۳. ساختار دانشی ۳. محتوای آموزشی ۴. تکنولوژی آموزشی ۵. محیط بیرونی.

بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر بر همین اساس به جهانی شدن دانشگاه علوم پزشکی ایران پرداخته شد. تلاش شد در درجه اول فهرستی از شاخص‌ها و مولفه‌های جهانی شدن دانشگاه علوم پزشکی ایران شناسایی شود. به همین دلیل نیز با مرور سیستماتیک منابع به بررسی شاخص و مولفه‌های جهانی شدن آموزش عالی پرداخته شد و سپس وضعیت دانشگاه علوم پزشکی ایران از منظر شاخص‌ها و مولفه‌های جهانی شدن به قضاوت خبرگان این حیطة واگذار شد.

نتایج مطالعه حاضر نشان داده است که جهانی شدن نهاد دانشگاه واجد عناصر و مولفه‌های متنوعی است. به نظر می‌رسد می‌توان شاخص‌های جهانی شدن دانشگاه را تحت شش شاخص تحولات در ۱) ساختار نظام آموزشی همچون؛ خصوصی سازی نظام آموزش عالی، انعطاف پذیری ساختاری، برندسازی دانشگاهی، بازاریابی آموزش، تامین خودکفای منابع مالی، تجاری سازی آموزش و پژوهش و ... ۲) منابع و نیروی انسانی همچون؛ جذب نیروی انسانی از ملیت‌های مختلف، آموزش نیروی کار بین‌المللی، تبادل اساتید و دانشجویان، تحصیل و اقامت در خارج و ... ۳) ساختار دانشی همچون؛ مشارکت فعال و انتقادی در اشتراک دانش، به روز آوری شیوه آموزش، افزایش رقابت پذیری علمی، دستیابی برابر و آزاد و به اطلاعات و ... ۴) محتوای آموزشی همچون؛ استاندارد سازی آموزش، افزایش کیفیت تدریس، ارزیابی کیفیت تدریس، تحول سرفصل‌های آموزشی و ... ۵) تکنولوژی آموزشی همچون؛ آموزش مبتنی بر فناوری و آموزش از راه دور و ۶) محیط خارجی همچون همکاری‌های بین‌المللی، تحرک بین‌المللی نیروی دانشی، استقلال از نهادهای حاکمیتی، ایجاد و همکاری با شرکت‌های دانش بنیان و ... دسته بندی کرد. نتایج پژوهش حاضر با تحقیقات انجام شده قبلی همسو است با این تفاوت که عناصر و مولفه‌های جامع‌تری در این تحقیق مورد توجه قرار گرفته است. همچنین نتایج پژوهش نشان داد که اولویت بندی این شاخص‌ها و مولفه‌ها با همدیگر تفاوت معنادار داشته و برخی از این شاخص و مولفه‌ها در جهانی شدن نهاد دانشگاه از اهمیت بیشتری نسبت به بقیه برخوردار هستند.

تحقیقات پیشین نشان داده اند که شاخص‌های جهانی شدن دانشگاه‌ها می‌تواند، برند سازی دانشگاهی، تامین خود کفای منابع مالی، تجاری سازی آموزش و پژوهش، پاسخ‌گویی (مارشال ۲۰۱۸)، ساختار و محتوای درونی (تقی پور کران و رضاپور درویش، ۱۳۹۲)، تقویت سنت دموکراتیک در دانشگاه‌ها (میتلن، ۲۰۱۹)، توسعه شایستگی‌های فرهنگی (خورسندی ۱۳۹۴)، تامین کنندگان خصوصی، دانشگاه‌های پژوهشی، دسترسی به آموزش عالی، تامین مالی، آموزش، یادگیری، دانشجویان و امور خارجی (هویسمان و همکاران، ۲۰۱۱)، شامل رسالت و چشم‌انداز، مواجهه با جوامع و ذینفعان، انتخاب جهت‌گیری راهبردی، دولت و بازار، ابعاد جهانی اقتصاد دانش، مشارکت بخش خصوصی، روابط دانشگاه صنعت، ارتباط میان دولت، آموزش عالی و نیروهای بازار (کوبلر، سایرز ۲۰۱۰) و ... باشد. اما هیچ کدام از این تحقیقات به شکلی جامع به مولفه‌های جهانی شدن دانشگاه‌ها نپرداخته‌اند. مولفه‌ها و شاخص‌های جهانی شدن دانشگاه و نهاد آموزش عالی در تحقیقات مختلف از تنوع بسیار بالایی برخوردار است و این موضوع یکی از چالش‌های پیش روی این تحقیق بوده است چرا که برای جهانی شدن در دانشگاه علوم پزشکی ایران این ضرورت وجود داشته است که در درجه اول شاخص و مولفه‌های جهانی شدن نظام آموزش عالی مورد شناسایی قرار می‌گرفت. نتایج نشان داد که؛ ساختار سنتی نظام آموزشی در نتیجه فرآیند جهانی شدن تغییر می‌پذیرد و این یکی از شاخص‌های جهانی شدن آموزش عالی است. تحول ساختاری در نظام آموزشی بیش از هر چیز خود را بالاخص در جهت‌گیری به سمت تجاری شدن دانشگاه‌های نشان می‌دهد. در نتیجه فرآیند جهانی شدن، یک دانشگاه جهانی شده دانشگاهی خواهد بود که در تعامل با حوزه اقتصاد بتواند به تجاری سازی محصولات خود بپردازد و بخشی از گستره‌ی وسیع‌تر بازار باشد. در کنار جهت‌گیری بازاریابانه و کارآفرینانه دانشگاهی یکی دیگر از تحولات بسیار مهم در دانشگاه جهانی شده توجه به ساختار دموکراتیک نظام آموزشی است. دانشگاه‌ها در نتیجه جهانی شدن به شکل فزاینده‌ای ناگزیر از بازسازی روابط و رویه‌ها خود در راستای همسویی با معیارهای کار جمعی و دموکراتیک هستند چرا که تنها در چنین صورتی است که می‌توانند در چرخه رقابت‌پذیری باقی بمانند. همچنین نیرو و منابع انسانی در یک دانشگاه جهانی شده نمی‌تواند متکی بر منابع سنتی باشد چرا که تعاملات بین‌المللی نیروی دانش به طور کلی ماهیت منابع و نیروی انسانی را دگرگون خواهد کرد.

در یک بعد دیگر؛ برنامه درسی مبتنی بر ویژگی‌های جهانی شده بخشی‌گریز ناپذیر از جهانی شدن آموزش عالی است. در فرآیند جهانی شدن برنامه‌های درسی، شیوه‌های تدریس و محتواهای استاندارد شده بیش از پیش جایگزین آموزش التقاطی، شیوه‌های تدریس سنتی و محتواهای پراکنده می‌شوند.

نه فقط محتواهای آموزشی بلکه در جریان جهانی شدن آموزش، ساختار دانش نیز به شکل بین‌المللی شده‌ای تحول می‌یابد و با توجه به ارتباطات علمی در سطح جهانی شده، ساختار دانش نیز در راستای پاسخ‌گویی به تحولات نهاد دانشگاه،

نهاد بازار و نهاد بین المللی شده علم تحول می یابد. از طرفی تکنولوژی شاید یکی از بارزترین نموده‌های جهانی شدن آموزش باشد. در نتیجه تکنولوژی ها نوین آموزشی است که ارتباطات در سطح جهانی امکان پذیر شده است و در حقیقت تکنولوژی بخشی از اجزای تشکیل دهنده جهانی شدن نظام و نهاد آموزش است و به همین دلیل نیز به عنوان یک شاخص در جهانی شدن دانشگاه‌ها در قالب دو مولفه‌ی آموزش مبتنی بر فناوری و آموزش از راه دور در این پژوهش به آن پرداخته شده است.

پیشنهادها

نتایج به دست آمده تایید می‌کند که ساختار نظام آموزشی در دانشگاه علوم پزشکی ایران در راستای آینده مطلوب آن طرح ریزی نشده است. انعطاف پذیری ساختاری و دموکراتیک کردن ساختار دانشگاه می‌تواند تا حد زیادی به افزایش مشارکت، کاهش هزینه‌های ناشی از مقاومت‌های سازمانی، افزایش شفافیت سازمانی و تقویت تصمیم‌گیری ها کمک کند. ضمن اینکه چند زبانه بودن دانشگاه یکی از مولفه‌هایی است که می‌توان به مرور در راستای آن اقدام کرد. در همین راستا و از آنجا که ممکن است در مواردی همچون خصوصی سازی نهاد آموزش زیرساخت‌های لازم و یا تصمیمات مدیریتی در سطوح کلان تری اتخاذ شود؛ پیشنهاد می‌شود که سرمایه‌گذاری بر روی زیرساخت‌ها، آزمایشگاه‌ها، درمانگاه‌ها و توسعه‌ی نهادهای خصوصی وابسته به دانشگاه انجام شود.

با در نظر گرفتن این موضوع که منابع و نیروی انسانی دانشگاه نیز از نظر خبرگان در وضعیت مطلوب قرار ندارد پیشنهاد می‌شود در راستای ایجاد همکاری های بین المللی برای تبادل دانشجویان و اساتید با دانشگاه‌های تراز اول انجام شود. ضمن اینکه می‌توان با ارائه بورسیه های تحصیلی برای دانشجویان سایر کشورها نیز در این زمینه اقدام نمود.

مولفه های ساختار دانشی نیز می‌توانند در راستای بهبود این شاخص مورد توجه قرار گیرند، مواردی همچون به روز آوری شیوه آموزش با تشکیل کارگروهی در این زمینه و یا ایجاد کارگاه های آموزش غیر رسمی خارج از نهاد دانشگاه در همکاری با سایر نهادها و نیز توسعه، ایجاد و تقویت رشته های تحصیلی بین رشته ای.

محیط بیرونی می‌تواند تاثیرات انکار ناپذیری بر روی عملکرد دانشگاه در راستای جهانی شدن بگذارد بر همین اساس اگر چه ممکن است استقلال از نهادهای حاکمیتی در گستره اقدامات ممکن در این زمینه نباشد با این وصف می‌توان با ایجاد و توسعه شرکت های دانش بنیان وابسته به دانشگاه، توسعه تعاملات بین المللی، ایجاد زمینه های تشویقی برای کارکنان دانشی در راستای توسعه فعالیت های بین المللی و نیز تقویت بخش بین المللی دانشگاه در این زمینه اقدام نمود.

تکنولوژی آموزشی می‌تواند با تشکیل کارگروهی در این زمینه و راه اندازی سامانه‌های آموزش مجازی و آموزش غیر رسمی، آموزش از راه دور و نیز توسعه زیر ساخت‌های فناوری دانشگاه در دسترس مدیران باشد.

ضمناً پیشنهاد می‌شود که در مطالعات آتی با تمرکز بر روی تک تک شاخص های پژوهش ضمن ارزیابی وضعیت نهاد آموزش عالی در کشور، به راهکارهای اجرایی در راستای بهبود و توسعه شاخص‌های جهانی شدن نظام آموزش عالی پرداخته شود.

یکی دیگر از زمینه‌های پژوهش که پیشنهاد می‌شود محققین در تحقیقات آینده به آن بپردازند؛ آسیب شناسی نظام دانشگاهی کشور از نظر شاخص های جهانی شدن دانشگاه ها است. مطمئناً تحقیق حاضر با اکتشاف بخش بسیار زیادی از شاخص‌های جهانی شدن دانشگاه می‌تواند در این زمینه به محققین کمک کند.

فهرست منابع داخلی

۱. آنتونی مک گرو، دیوید هلد (۲۰۰۴) «جهانی شدن و مخالفان آن» ترجمه عرفان ثابتی انتشارات ققنوس چاپ اول ۱۳۸۲، ص ۵۳-۵۵

۲. ادیم، پریسا (۱۳۹۷) فرایند استراتژی بین المللی شدن دانشگاه ها (مروری بر تجارب کشورهای دانشگاه‌های منتخب)، دانشگاه
۳. اسکات، پیتر ۲۰۰۹. جهانی شدن آموزش عالی، ترجمه رضا فاضلی، تهران ۱۳۸۷: سروش
۴. برتون، گیل و میشل لامبرت (۱۳۸۷). جهانی شدن و دانشگاه ها؛ ترجمه حمید جاودانی، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی
۵. بهکیش، محمد مهدی، ایران در مسیر جهانی شدن، نشر نی، ۱۳۸۵ تهران
۶. تقی پور کران حسن، رضا پور درویش فرشته (۱۳۹۲) آینده پژوهی آموزش، رهیافتی نوین در ارتقاء شاخص های نظام آموزشی با تأکید بر روند های جهانی. دومین همایش ملی آینده پژوهی، بهمن ۹۲ تهران، وزارت آموزش و پرورش
۷. حسین زاده، مصطفی، (۱۳۹۰). جهانی شدن و امنیت سیاسی، روزنامه رسالت، شماره ۷۰۱۷
۸. خورسندی طاسکوه، علی (۱۳۹۴) استراتژی ها و الگوهای بین المللی سازی دانشگاه ها، کنفرانس هفته پژوهش، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی.
- ۹.
۱۰. کیانی، داوود (۱۳۸۸). «فرهنگ جهانی؛ اسطوره یا واقعیت»، فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۱۰، سال سوم، زمستان ۱۳۸۸
۱۱. شولت، یان آرت (۲۰۰۰). نگاهی موشکافانه بر پدیده جهانی شدن (ترجمه مسعود کرباسیان). تهران. انتشارات علمی و فرهنگ
۱۲. رابرتسون، رولند (۱۳۸۵)، جهانی شدن: تئوریهای اجتماعی و فرهنگ جهانی، ترجمه کمال پوالدی، تهران: نشر ثالث.
۱۳. سلیمی، حسین (۱۳۹۴)؛ نظریه های گوناگون در باره جهانی شدن؛ انتشارات سمت، ۱۳۹۴، تهران
۱۱. شهرام نیا، امیر مسعود (۱۳۸۶) جهانی شدن و دموکراسی در ایران، تهران: نشر نگاه معاصر.
۱۲. گل محمدی، احمد (۱۳۸۳) نگاهی به مفهوم و نظریه های جهانی شدن، مطالعات ملی، شماره ۱۱.
۱۳. واترز، مالکوم (۱۳۷۹) مفهوم جهانی شدن، ترجمه اسماعیل مردانی گیوی، سیاوش مریدی. تهران: سازمان مدیریت صنعتی، ۱۳۷۹.
۱۱. یمنی دوزی سرخابی، محمد (۱۳۹۱) کیفیت در آموزش عالی. تهران، سمت.

منابع خارجی

1. Astin, A. W. (2012). Assessment for excellence: The philosophy and practice of assessment and evaluation in higher education. Rowman & Littlefield Publishers.

2. Brennan, John and T. Shah, *Managing Quality in Higher Education. An International Perspective on Institutional Assessment and Change*. Buckingham, Open University Press (2000)

3. Breznitz, S. M., & Etzkowitz, H. (Eds.). (2017). *University technology transfer: the globalization of academic innovation*. Routledge

4. Boyd, D., Goldhaber, D., Lankford, H & . . Wyckoff, J. (2007). The effect of certification and preparation on teacher quality. *Future Child*, 17, 45-68.

5. Enders, J. (2015). *Higher Education Management*. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition, 10. 845-849.

Huisman, J.; Boer, H. & Charles, P. (2011). *The Future of English Higher Education: The Changing Landscape*. London, LFHE.

6. Stromquist, Nelly P. (2007); "Internationalization as a Response to Globalization: Radical Shift in University Environment"; *Higher Education*, No. 53, pp. 81-105, Springer Science & Business Media B.V

7. Leydesdorff, L., Etzkowitz, H., & Kushnir, D. (2015). Globalization and growth of US university patenting (2009–2014). *Industry and higher education*, 30(4), 257-266.

Mittelman, J. H. (2019). To risk or derisk the soul of the university? The peril in educational globalization. *Globalizations*, 1-10

Marshall, K. (2018). Global education challenges: Exploring religious dimensions. *International Journal of Educational Development*, 62, 184-191.

Mohamedbhai, G. (2008). "The Effects of Massification on Higher Education in Africa". Association of African Universities. Available at: <http://www.aau.org/sites/default/files/announce/docs/massification.pdf>

Sandelowski M, Barros J(2007) Handbook for synthesizing qualitative research, Springer publishing company Inc.